

MISIR-KAHİRE NÂSİRİYYE MEDRESESİ VAKFIYESİ

Ahmet SAĞLAM*

ÖZ

Mısır-Kahire Nâsiriyye Medresesi Memlûk sultanı Zeyneddin Ketboğa tarafından inşasına başlanıp Sultan Nâsır Muhammed tarafından 703/1303 yılında tamamlanarak hizmete açılmıştır. Dört eyvanlı olarak inşa edilen medrese bu özelliği ile dikkat çekmekte ayrıca dört mezhep fikhının aynı bina içinde tahsil edildiği ilk medrese özelliğini taşımaktadır. Medresenin uzun süre yönetiminde görev alan Memlûk müellifi Nüveyrî (ö. 733/1334), medresenin vakfiyesinin zamanla kaybolacağı ya da diğer medrese vakfiyelerinde olduğu gibi nâzırlar eliyle değişikliğe uğrayacağı endişesiyle vakfiyeyi Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûn'l-Edeb adlı ansiklopedik eserinde neşretmiştir. Makalemizde bu eser ışığında medreseyi tanıtacağız.

Anahtar Kelimeler: Memlûkler, Kahire, Nâsır Muhammed b. Kalavun, Nâsiriyye,

**WAGFIYYA OF THE SULTAN AL-NASIR MUHAMMAD MADRASAH
IN THE EGYPT-CAIRO****ABSTRACT**

The Sultan al-Nasir Muhammad Madrasah in Egypt-Cairo begins to be built first by Al-Malik al-Adil Zeyn al-Din Ketboga. It was completed in 703/1303 by Sultan al-Nasir Muhammad. The Madrasah was built as a four iwan structure. Besides the structure also stands out as the first Madrasah in which four different sunni jurisprudence's education were given. The wagfiyya of the al-Nasir Muhammad Madrasah was published in the work of the Mamluk author Nuwayri (d. 733/1334) who was also involved in the management of the madrasah for a long time.

Keyword: Mamluks, Cairo, al-Nâsır Muhammad b. Qalawun, an-Nâsiriyya

Giriş

Moğolların XIII. yüzyıl ortalarında Bağdat'ta kesintiye uğrattığı ilmi ve kültürel faaliyetler Memlûk Türk Devleti yöneticileri sayesinde Kahire ve Şam'da canlanarak devam etmiştir (İbn Haldun, 2001: 546-547; İbn Haldun, 1997: 448-449, 453-454). Bu durum gerek yöneticilerin ilmiye sınıfını himayeleri gerekse memlûk emirlerinin ulaştıkları mevkilerinin getirisi olan zenginliklerini hem sadaka-i cariyeye olarak dini-içtimai faydasından istifade etmek hem de *evlâdü'n-nâs* olarak zikredilen çocuklarına iyi bir gelecek bırakmak için kurdukları vakıflarla açıklanabilir. Büyük tarihçi İbn Haldun (ö. 808/1406) yaşadığı çağda eğitim ve öğretim merkezinin Kahire

*Yrd Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Burdur/Türkiye. ahmetsaglam352@gmail.com.

olduğunu, doğunun ve batının ise ilmi faaliyetler yönünden içler acısı bir durumda bulunduğunu ifade eder. Kahire'nin ilim, sanat ve hüner merkezi olarak kalmasını binlerce yıllık medeniyet merkezi olmasının yanında Eyyûbiler ve sonrasında kurulmuş olan Türk Devleti'ne borçlu olduğunu ifade ederek sözlerine şöyle devam eder:

“Memlûk kökenli Türk emirlerinin arkalarında bırakacakları servetlerine sultanların el uzatarak çocuklarına bir şey bırakmayacaklarından dolayısıyla servetlerinin kaybolmasından korkarak bunları vakfetmişlerdir. Bundan dolayı Türk emirler pek çok medrese, tekke, zaviye, han ve imaretler bina edip, bol gelirler temin eden vakıflar bağlamışlar, bu vakıflarına evlatlarının nezaret etmesini yahut gelirlerinin bir hissesinin evlatlarına tahsis edilmesini şart koşmuşlar böylece evlatlarının geçim darlığına düşmemesi için tedbir almışlardır. Bununla beraber bu Türkler hayır ve hayratı seven iş ve maksatlarında ecir ve sevap arayan insanlardır. İşte bundan dolayı Mısır'da vakıflar çoğaldı. Vakıflar çok olduğu için de Mısır'da ilim ve fenler çoğaldı. İlimin çeşmeleri kaynayıp taşı” (İbn Haldun, 2001:548-549; İbn Haldun, 1997: 453-455).

Memlûkler döneminde özellikle Sultan Nâsır Muhammed (ö. 741/1341)¹'in üçüncü saltanat dönemi (1310-1341) her alanda inşaat çalışmalarının yapıldığı başta Kahire olmak üzere Mısır'ın çehresinin değiştiği bir dönemdir. Sultandan önce vefat eden İbn Devâdârî (ö.736/1336), (1960: 384, 388-390) bu dönemde yapılan imaret çalışmalarını geçmiş dönemlerle kıyaslayarak yaşadığı çağdaki imaret faaliyetlerden övgüyle söz eder. Modern

¹ Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed b. Kalavun abisi Eşref Halil'in suikastla öldürülmesinin ardından 693/1293 yılında 9 yaşında tahta oturmuş ve bir yıl geçmeden tahttan uzaklaştırılmıştır. Hanedan tarafından yönetilmeyen üst düzey güçlü ve nüfuz sahibi emirlerin işgaline her zaman açık Memlûk tahtı işgali başaracak emir ortaya çıkıncaya kadar durumu idare etmek için vefat etmiş sultanın çocukları bir süre tahta kalır ve böylece sükûnet geçici de olsa tesis edilir idi. Ancak gerekli şartlar oluşunca çocuk yaştaki sultanlar yaşlarının küçüklüğü bahanesi ile tahttan uzaklaştırılırdı. Nâsır Muhammed de birinci saltanat dönemi (693-694/1293-1294) sonrası tahttan uzaklaştırılmıştır. Ardından önce Ketboğa (694-696/1294-1296) daha sonra da Lâcîn (696-698/1296-1299) kısa süreliğine sultan olmuşlardır. Sultan Lâcîn'in suikastla öldürülmesinin ardından Nâsır Muhammed bu defa ikinci kez 14 yaşlarında tekrar tahta oturur. Gâzân'ın Suriye seferleriyle öne çıkan ikinci saltanat dönemi on yıl sürer (698-708/1299-1309). Bu dönemde Nâsır Muhammed bu kez kıdemli emirlerin elinde kukla olarak hüküm sürer. Sonuçta tahtı terk etmek zorunda kalır. Üçüncü ve son kez oturduğu saltanat dönemi boyunca (709-741/1310-1341) kendi otoritesini tesis etmiş ve özelde Memlûk Türk Devleti'nin genelde Mısır tarihinin en haşmetli yılları olarak tarihteki yerini almıştır. Şüphesiz bu durum onun geçmiş dönemlerinde elde ettiği tecrübeler ışığında tesis edilmiştir. Nâsır Muhammed'in saltanat dönemleri hakkında bkz. Sağlam, 2015.

araştırmacılarından sanat tarihçisi Philipp Speiser, (2008: 197) bu dönemde (1298-1341) inşa edilen beş yüzün üzerindeki yapıdan söz ederek imaret alanındaki parlak bir dönemi somut olarak ortaya koyar. Medreselerin İslam dünyasında yaygınlaşmasını sağlayan Türkler, Mısır ve Suriye’de medreselerin yanı sıra tekke, zâviye, hankâh, hanlar, hamamlar ve şifahaneler gibi halk yararına tahsis edilmiş görkemli yapılara imza atmışlardır.

1.Nâsiriyye Medresesi’ne Dair Bilgiler

Nâsiriyye Medresesi, Mısır-Kahire’de 703/1303 yılında inşa edilmiş dört eyvanlı² bir medresedir. Günümüze kadar ulaşan bu medrese yüzlerce yıl önemli bir ilim merkezi olarak hizmet vermiştir. Medrese, türbe ile birlikte inşa edilmiş ve vakfiyesi de her ikisi için tanzim edilmiştir. Medresede çok sıkı kontrol edilen ve herkesin istediği zaman girip çıkabildiği bir yer değildir. Ancak bunun yanında belli vakitlerde ibadet amacıyla misafirlerin girişine izin verilmiştir (Nüveyrî, 2004: 41; Makrîzî, 1997a: 370). Medrese çağının ilmi merkezlerinden birisi olarak öne çıkmıştır.

1.1.Adı ve Yeri

Nâsiriyye Medresesi ve Türbesi=el-Medresetü’n-Nâsiriyyetü ve’l-Kubbetü (Nüveyrî, 2004: 41; Makrîzî, 1997b: 485). Günümüz Kuzey Kahire bölgesinde Muiz Lidînillah caddesinde peş peşe inşa edilmiş üç medreseden birisidir. Sultan Nâsır Muhammed’in babası Sultan Kalavun’un inşa ettirdiği külliye/kompleks (türbe-medrese-hastane) ile daha sonradan inşa edilen Zâhir Berkûk Medresesi arasındadır.

Kaynaklara baktığımızda inşa edilmeden önce Sultan Zeyneddin Ketboğa, *er-Reşîdî* mahallesindeki hamamların ve evlerin bulunduğu bu yeri satın alır. Burada burada bulunan bütün yapıları yıktırdıktan sonra medresenin inşasına başlanır (Nüveyrî, 2004: 41; Makrîzî, 1997a: 371).

1.2.Vakfın Sultan Zeyneddin Ketboğa’dan Sultan Nâsır Muhammed’e İntikali ve Medresenin İnşası

Memlûk Sultanı el-Melikü’l-Âdil Zeyneddin Ketboğa el-Mansûrî (694-696/1294-1296)³ tarafından 694/1294 yılında inşasına başlanır.

² Eyvan üç yönden kapalı ve bir yönden dışa açılan üzeri tonoz örtülü mimari bir yapıdır. Beksaç, 1995: 12-14.

³ Sultan Ketboğa İlhanlı hükümdarı Hülâgû’nun ordusunda genç bir asker iken Nüveyrî’ye göre Ayn Câlût Savaşı (Eylül 1260)’nda, Zehebî, İbn İyas, ve İbn Tağriberdî’ye göre Birinci Humus Savaşı (10 Aralık 1260)’nda Memlûkler tarafından esir alınır. Memlûkü olarak girdiği Kalavun’un hizmetinde terakki ederek onlar emirliği, tablhane emirliği ve binler emirliğine kadar yükselmiştir. Çocuk yaşta tahta oturan Nâsır

Ancak Sultan Ketboğa medresenin inşasını tamamlayamadan saltanattan feragat eder ve inşaat yarım kalır. Tahtı bıraktığında türbe ile güney taraftaki eyvan tamamlanmış diğer kısımlar tamamlanmamıştır. Gelişmeler üzerine medrese kilitlenmiş ve imareti de iptal olmuştur. Bu arada Sultan Nâsır Muhammed 698/1298 yılında ikinci kez sultan olur. Mâlikî Kâdî'l-Kudât'ı Zeyneddin Ali b. el-Mahlûf⁴ sultana medresesi satın alıp imareti tamamlamasını tavsiye eder. Bunun üzerine sultan medresesi satın almış karşılığında da önceki sahibi Zeyneddin Ketboğa hesabına kendi hesabından Dimaşk'taki emlakından hisseler verir. Sonuçta medresenin inşası kaldığı yerden devam etmiş. Sultanın emlakının idaresinden sorumlu olan bu Kâdî'nin nezaretinde medresenin inşasının tamamlanması için sultanın gelirlerinden vakıflar tahsis edilmiştir. Bu gelirler sultana veraset yolu ile babasından ve kardeşlerinden geçen malların yanında kendisi adına satın alınan emlaktır. Kahire merkezinde ve açıklarında bulunan bu emlakın aylık geliri 18 000 dirhemden⁵ fazladır. (Nüveyrî, 2004: 42)

Nüveyrî'nin ifadesi ile *Mübarek Nâsiriyye Medresesi ve Kubbe-i Şerif (türbe)* yapımı tamamlandıktan sonra 703 yılı başlarında (Kasım-Aralık 1303) Nâsır Muhammed'in ikinci saltanat döneminde açılır (Nüveyrî, 2004: 41; Makrîzî, 1997a: 371).

1.3.Yapının Özellikleri

Sultan Nâsır Muhammed b. Kalavun tarafından 703/1303 yılında tamamlanmış ve bu yıl içinde hizmete açılmıştır. Sultan, el-Meşhedü'n-Nefise'de medfun bulunan annesinin naaşını da bu türbeye nakletmiştir (Nüveyrî, 2004: 41; Makrîzî, 1997a: 371).Dört eyvanlı olarak inşa edilen medrese, avlu tertibinin büyük boyutlarla biçimlendiği abidevi bir mimari ile inşa edilmiştir (Yılmaz 1991: 121). Yanındaki diğer iki medresede olduğu gibi birbirleri ile

Muhammed'in kifayetsizliğinden dem vurarak Kahire'de tahta oturur. 694-696/1294-1296 yılları arasında sultanlık yapmıştır. Künyesindeki *el-Mansûri* nisbesi memlûkü olduğu Kalavun'a nisbet edildiği içindir. Ketboğa hakkında bkz. Safedî, 1418/1998: IV, 144-143; Kütübî, 1973-1974: III, 218-219; İbn Tağriberdî, 1984/1905: IX, 115-118; İbn Hacer, 1392/1972: III, 262-264. Ayrıca Ketboğa'nın saltanat dönemi hakkında bkz. Baybars el-Mansûrî, 1987: 143-146; Baybars el-Mansûrî, 1998: 305-312; İbn Devâdârî, 1960: VIII, 357-365; Kopruman, 1992: 479-480; Yalçın, 2014; 89-90.

⁴ Memlûkler dönemindeki kâdî'l-kudâtlık müessesesi için bkz. Yalçın 2016. Ayrıca tam adı Zeyneddin Ali b. Nâhid en-Nüveyrî İbn Mahlûf (ö. 718/1318) hakkında bkz. İbn Hacer 1972: III, 127-128.

⁵ Dirhem ağırlık ölçüsü olarak kullanıldığı gibi çalışma dönemimizde gümüş para birimi olarak kullanılır. Sahillioğlu 1994b: 368-371. Dinar ise altın para birimidir. Sahillioğlu 1994a: 352-355.

yarışircasına abidevi cephe düzenlemelerinin ve taş işçiliğinin en güzel örneklerinin sergilendiği bir yapıdır (Bayhan, 2000: 11). Hatırlatmakta fayda vardır ki, medrese son yıllarda yeni bir restorasyondan geçmiştir.⁶

Medresenin en önemli özelliği dört mezhep fikhının aynı bina içinde tahsil edildiği ilk medrese olmasıdır (Yılmaz 1991: 121). Dolayısıyla medresenin dört yönünde dört eyvan bulunur ki her biri dört mezhebin baş Kâdı'sına ve eğitim alan öğrencilerine tahsis edilmiştir. Güney⁷ eyvanı Mâlikîler, kuzey eyvanı Şâfîliler, doğu eyvanı Hanbelîler ve batıda kalan eyvan da Hanefîlere tahsis edilmiştir (Nüveyrî, 2004: 41) Ancak bu tahsis vâkıfın şartnamelerine aykırıdır. Zira vâkıf doğu eyvanını Hanefîler, batı eyvanını da Hanbelîler için şart koşmuş idi. Eyvanların genişliğine baktığımızda karşılıklı olarak yer alan ve kapıları geniş bir avluya açılan bu eyvanlardan Mâlikî ve Şâfîlilere ait olan kuzey-güney yönündeki eyvanlar diğer ikisinin üç misli genişliğindedir. Hanefîlere ait olan batı eyvanı 5.30*5.65 m. ölçülerinde iken Hanbelîlere ait eyvan 6.25*5.60 ölçüsündedir. Mâlikîler ve Şâfîlilere ait olan eyvanlar ise yaklaşık 13.00*8.00 ölçülerindedir. Mâlikî eyvanının batı tarafında türbe bulunur ki kubbenin çapı 9.29 m.'dir.⁸ Bu ana yapıların yanında medresede yaşayanların günlük ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla inşa edilmiş yapılar ve odalar da mevcuttur.

1.4. Medresenin Açılışı

703 yılı başlarında (Kasım-Aralık 1303) hizmete başlayan medresenin açılışı hakkında Nüveyrî şu bilgileri paylaşır;

“703 yılı başlarında Mübarek Nâsırıyye Medresesi ve Kubbe-i Şerif (türbe) açıldı. Müderrisler ve fukahâ medresede, kurrâ kubbenin revakında hazır bulundular. Şeyhu'l-Hadis kubbenin revakına oturdu ve ders verdi. Medresede Mâlikî Kâdı'l-Kudât'ı Zeyneddin Ali b. el-Mahlûf el-Mâlikî beraberindekiler ile Mâlikîler için tahsis edilen medresenin güney tarafında yer alan eyvana vâkıfın şartına uygun olarak otururlar. Hanefî Kâdı'l-Kudât Şemseddin

⁶ Medresenin detaylı mimari özellikleri ve yenileme çalışmaları hakkında bkz. Speiser 2008: 197-221.

⁷ Metinde güney anlamında el-Kıblî ifadesi yer alır ki Kahire'nin kible yönündeki güney yönünü işaret eder. Ayrıca Kahire'nin kuzey ve güneyi için bazı kavramlar kullanılır. Mısır'ın Saîd bölgesi olarak adlandırılan Kahire'nin güneyindeki kısmına *el-Vechü'l-Kıblî*, Kahire'nin kuzeyinde yani Akdeniz tarafında yer alan kısmına da *el-Vechü'l-Bahrî* denilir. Ömerî 2010: III, 344-345.

⁸ Medrese ve türbenin planı ve söz konusu ölçüler için Resim:1'e bakınız.

Ahmed es-Serûcî el-Hanefî⁹ ile Hanefîler batı eyvanına, Hanbelî Kâdî'l-Kudât'ı Şerefüddin Abdülgani el-Harrânî¹⁰ ile Hanbelîler doğu taraftaki eyvanda otururlar (ders verirler). Ancak kasıtlı olmayan bu düzen vâkıfın şartına uygun değildir. Daha önce değindiğimiz gibi vâkıf doğu eyvanını Hanefîler, batı eyvanını da Hanbelîler için tahsis etmiş idi. Yine İbnü'l-Murahhil olarak bilinen Kâdî Sadreddin Muhammed İbnü's-Şeyh Zeyneddin¹¹ Şâfiîler ile kuzeydeki eyvana oturur. Yapılan ilk derste vezir Aybek el-Bağdâdî¹² de bulunmuştur” (Nüveyrî, 2004: 41).

Medreseye atanan ilim adamlarının biyografilerine baktığımızda bölgenin ve dönemin üst düzey ilim adamları oldukları görülür.

2.Vakfiye

Medresenin uzun süre nazırlığını deruhte eden Memlûk müellifi Nüveyrî, medresenin vakfiyesinin zamanla kaybolacağı ya da diğer medrese vakfiyelerinde olduğu gibi nâzırlar eliyle değişikliğe uğrayacağı endişesiyle vakfiyeyi *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb* adlı ansiklopedik eserinde neşrettiğini beyan eder (Nüveyrî, 2004: 41). Sultan Nâsır Muhammed'in özel divanına bakmakla yükümlü olan müellif Nüveyrî, vakfiyenin gelirlerini de incelemek, teftiş etmek görevleri arasındadır. Ayrıca Nüveyrî, “Ben sultanın özel divanında emlakının ve mallarının idaresini yürütürken Nâsiriyye Medresesi'nde ikamet ettim. Vakfın Kahire ve dışındaki gelirlerine muttali idim. Vakfiyeyi ve her yıl sarf edilen harcamaları gördüm. Tetkik ettim. Paranın yapılan harcamalardan fazla olduğunu görünce üç aylıkların tam olarak ödemesinin yapılmasını sağladım. Ancak bu durum 724/1324 yılına kadar vakıf nâzır Hadımağası Şücâeddin'in nezaretinde aynen korundu. Hadımağası öldükten sonra vakfın nazırlığına Nâibü's-Saltana Emir Seyfeddin Argun en-Nâsırî¹³ getirildi. O, vakfiyeyi açığa çıkarıp halka bildirdi ve nihayetinde daha rahat bir biçimde vakfiyeye göre iş görüldü” (Nüveyrî, 2004: 51).

⁹ Tam Ahmed b. İbrahim b. Abdülgani el-Hanefî olan Kâdî Şemseddin Ali es-Serûcî (ö. 710/1310) hakkında bkz. İbn Kesir 1998: XVIII, 107; İbn Hacer 1972: I, 91; İbn Tağriberdî 1905: I, 201-206.

¹⁰ Tam adı Abdülgani b. Yahya b. Muhammed b. Ebî Bekir b. Abdullah b. Nasr b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Harrânî el-Hanbelî olan Kâdî Şerefüddin Abdülgani el-Harrânî (ö. 709/1309) hakkında bkz. İbn Kesir, 1998: XVIII, 98-99; İbn Hacer, 1972: II, 389.

¹¹ Tam adı Sadreddin Muhammed b. Zeynedin Ömer b. Mekki b. Abdüssamed b. Atyiyye b. Ahmed el-Emevî el-Mısırî eş-Şâfiî olan İbn Murahhil (ö. 716/1316) hakkında bkz. İbn Kesir, 1998: XVIII, 160-162; Süyûtî, 1967: I, 419-420; İbn Hacer, 1972: IV, 186-198.

¹² Vezir Aybek el-Bağdâdî (ö. 703/1303) hakkında bkz. İbn Hacer 1972: I, 422.

¹³ Argun ed-Devâdâr (ö. 730/1330)'nin hayatı hakkında bkz. İbn Hacer 1972: I, 351-352; Safedî 1998: I, 452-456; İbn Tağriberdî, 1905: II, 306-308.

2.1. Müellifin Vakfiyeyi Eserinde Zikretmesinin Gerekçesi

Nüveyrî, medrese ve kubbe için tahsis edilmiş vakfiye metninin içeriğini, medrese ve kubbede görevli kimseleri, bunlarla ilgili vakfiyenin şartlarını, görevlilerin sorumluluklarını, aylıklarını açıkçası vakfiyeyi eserinde zikretmeyi uygun gördüğünü ve bu vakfiyedeki önemli bilgileri atlamadan vakfiyeye sadık kalarak yazdığını beyan eder. (Nüveyrî, 2004: 43) Yine müellif vakfiyeyi eserinde yazmasının gerekçesi olarak, bu ve benzer vakıflarda zamanla şartların unutulduğunu, vâkîfın isteğine aykırı olarak nâzırlar ve mübâsirler eliyle şartların değiştirildiğini, gelir giderler ve aylıklar üzerinde oynandığını böylece vakfiye metninin gizlendiğini belirtir. Hatta vâkîf daha hayatta iken medresenin vakfiyesindeki bazı şartların değiştiğini öne sürer. Açıkçası bu durumun vakîf nâzırı hadımağası Şücâeddin 724/1324 yılında vefat edip vakfiye ortaya çıktıktan sonra anlaşıldığını da belirtir. Müellif, nâzırı da töhmet altında bırakmayarak bunları bilerek yapmadığını, görevlilere güvenip ihmal ettiğini ve bilgisi dâhilinde olmadan vakfiye şartlarına riayet edilmediğini anlatır. Son olarak ta sözlerini, vakfiye nezareti ehline verilip işinde ve sözünde doğruluk olanlara teslim edildikten sonra vakfiye şartlarına uygun olarak işletildiğinden ve paraların yerli yerince sarf edildiğinden memnuniyetle bahseder. Hatta vakfiye şartları dışında bir iş yapılmadığını da sözlerine ilave eder (Nüveyrî, 2004: 43-44).

2.2. Vakfiyenin Yazılış Tarihi

Sultan Nâsır Muhammed İlhanlılar ile karşılaşacağı Vâdi Hâzindâr¹⁴ savaşına giderken Şam yolu üzerinde 22 Zilhicce 698/20 Eylül 1299 Pazar günü sahip olduğu bazı emlakını medrese ve kubbe için vakfeder. Vakfiyeyi Kâdı Zeyneddin kaleme alır. Kâdı aynı zamanda yaşadığı müddetçe vakfın nâzırlığını yürütecektir. Ölümünden sonra da çocuklarının en kıdemlisi sorumlu olacaklardır. Bu durum nesilden nesle böylece devam edecektir. Ayrıca medresenin eyvanında kendisinin ders vermesini hatta daha sonra çocuklarının aynı yerde ders vermeleri de vakfiye şartları arasındadır. Vakfiye şahitler ve sultanın huzurunda imzalanır (Nüveyrî, 2004: 42). Aşağıda ele alınacağı üzere Kâdı daha sonra nâzırlıktan alınacaktır.

¹⁴ Humus yakınlarında 28 Rabiulevvel 699/23 Aralık 1299 Perşembe Memlûk-İlhanlı ordusu karşılaşmış ve İlhanlılar zaferle çıkmıştır. Savaş hakkında bkz. Baybars el-Mansûrî, 1982: 157; Baybars el-Mansûrî, 1998: 331; İbn Devâdârî, 1960: IX, s. 16-17; İbn Kesir, 1998: XIV, 47; Reşidüddin, 2013: 278-279.

2.3. Vâkıf ve Vakfedilen Emlâk ve Gelirleri

Vâkıf; *es-Sultânü'l-Melikü'n-Nâsır Nâsırü'd-dünyâ ve'd-dîn ibnü's-Sultâni's-Şehîdi'l-Meliki'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun* yani Şehid el-Melikü'l-Mansûr Seyfeddin Kalavun'un oğlu dünya ve dinin yardımcısı Sultan el-Melikü'n-Nâsır'dır (Nüveyrî, 2004: 44). Bu künye Sultân Nâsır Muhammed b. Kalavun'un künyesidir. Vâkıf kendi emlakından aşağıdaki amlakı vakfetmiştir.

-Kahire'de vakfedilen mekânlar; Emir Ali'nin Şerâbîşîn sokağındaki Kapalıçarşı (Kayseriyye=Bedesten)'sının iç ve dış kısımları, aşağısı ve yukarısı, dört köşesi ve diğer hakları vakfedilmiştir. Bu 724 yılı Zilhicce ayının sonlarında (Aralık-1324) yapılan hesaplama göre kapalıçarşının aylık geliri 1659 dirhemdir. Bu çarşıya bitişik olan alan da vakfa dâhildir. Buranın da aylık ücreti 48 dirhemdir. (Nüveyrî, 2004: 49)

-Züveyle/Zevîle kapısı sokağı'nda Dehîşe/Düheyşe olarak bilinen mahallenin aylık kira gelirinin tamamı. Burada 6 han olup bu hanlar arasında oturaclar vardır. Ayrıca 6 tabaka halindedir. Burasının aylık geliri 268 dirhemdir (Nüveyrî, 2004: 49).

-Zahûma kapısı sokağında bulunan ve Attarcılar ve Kılıççılar olarak bilinen üç han vardır. Buraların üst katları mevcut ise de vakfa dâhil değildir. Bu katlar binaların hemen yanındaki mescide vakfedilmiştir. Bu binaların aylık geliri 75 dirhemdir. Bu binaların dışındaki Havha kapısı sokağındaki arsalar ve yedi tane han medrese ile kubbeye vakfedilmiştir. Bunların aylığı 525 dirhemdir (Nüveyrî, 2004: 49).

-Kahire şehrinde vâkıfın babası Sultan Kalavun'un konağı Seyfiyye Medresesi yakınındaki el-Fahriyye olarak bilinen hamamlar. Burası eskiden beri es-Seyfî olarak anılır. Aylığı 490 dirhemdir (Nüveyrî, 2004: 49).

-Kahire açıklarında İbn Sayram bahçesi ile Zahiriyye Cami yolunda biri erkekler diğeri kadınlar için olan Şeyh Hıdır hamamları vakfedilmiştir. Bu hamamların aylık geliri 1550 dirhemdir (Nüveyrî, 2004: 41).

-Dımaşk şehrindeki meşhur et-Tu'm Hanı'dır. Müellif vakfedilen bu han hakkında önemli bir bilgiyi paylaşır. Vakfiyede her ne kadar vâkıf tarafından bu hanın vakfedildiğine dair kayıt olsa da bunun asında böyle olmadığını aktarır. Hanın tamamı vâkıfın babası Sultan Seyfeddin Kalavun'un mirasıdır. Dolayısıyla bu han sadece vâkıfa ait değil kardeşleri Eşref Halil ve Emir Ahmed ile kız kardeşi Anber el-Kemâlî, yine Eşref Halil'in kızlarının da bu handa hissesi vardır. Açıkçası hanın tamamının vakfedilmesi yanlıştır. Hanın

gelirlerinden vâkıf ile kardeşleri ve yeğenlerinin de payları vardır. Hanın yıllık geliri 722 yılı sonlarına kadar (Aralık 1322) 70 bin dirhemden fazladır. Bu gelirin 45 bin dirhemi vâkıfın hissesine düşen hissesi olarak vakfa aittir (Nüveyrî, 2004: 50). Aylık olarak da 3750 dirheme tekabül etmektedir.

2.5. Vâkıfın Şartları

-Sultan vakfiyede medrese imaretinin tamamlanmasını ve müezzin yerinin inşa edilmesini şart koşar (Nüveyrî, 2004: 50). Dolayısıyla ilk vakfiye yazıldığında minarenin henüz inşa edilmediği anlaşılmaktadır.

-Vâkıf, vakfın her türlü harcamasının sorumluluğunu vakıf nâzırına tevdi etmiştir. Nâzır vakıfta çalışan memurların, vakfın gelirlerini toplayan mübaşirlerin, medresede görevli kimselerin işlerini takip etmek zorundadır. Ayrıca vakfiyenin şartlarını uygulamaktan sorumlu tutmuştur (Nüveyrî, 2004: 50).

-Vakfiyede yazılı olan para sarf edilmez ise bu para vakıf hazinesinde kalır. Para arttığı takdirde Ramazan ayında vakıf çalışanlarının aylıklarına ilave edilir. Böyle yapılamaz ise fakir ve miskin Müslümanların ihtiyaçları için harcanır. Nâzır kimine az kimisine çok vermekte serbesttir (Nüveyrî, 2004: 50-51).

-Vâkıf medresede görevli herkesin hastalık ya da seyahat sebebiyle zorunlu olarak görevlerini terk ettiklerinde yerlerine bir başkasını bırakmalarını şart koşturmuştur. Ayrıca medresede görevli müderrisler, muîdler¹⁵ ve talebeler her yıl Recep, Şaban ve Ramazan ayları ile Zilhicce'nin ilk on günü adet üzere tatil yaparlar (Nüveyrî, 2004: 48).

-Nâzır, vakfa ait olan binaları ve bunlardan istediğini normal ya da yüksek bir fiyata kiraya verebilir. Gerekli ya da faydası olmadığı müddetçe bir yıldan fazla kiraya veremez. Nâzır duruma uygun hareket eder (Nüveyrî, 2004: 48-49).

-Vakfiyenin arka kısmında Hanefî Kâdî'l-Kudât'ı Şemseddin Ahmed es-Serûcî imzalı 'vakfın idaresinde yetkili Mâlikî mezhebidir' ibaresi vardır (Nüveyrî, 2004: 48). Ancak bu durum aşağıda detaylı olarak zikredileceği üzere çok geçmeden değişmiş ve hadım ağası Şücâeddin Anber el-Lâlâ nâzır olarak atanmıştır.

-Dört eyvanın bulunduğu salonlar, alçak ve yüksek odalar, güney eyvanının yanındaki alan ve burada bulunan binalar medresenin müderrislerine, muîdlere, fakihlere, dört mezhebe göre

¹⁵ Medreselerde müderris yardımcısına verilen ad. Muîdler ders tekrar etmekle görevlidir. es-Sakkâr, 2006, 86-87.

fıkıh ilmi meşgul olanlara, imama, müezzinlere, kayımlara ve kapıcıya tahsis edildi. Burada müderrisler, muıdler, fakihler ve ilim ile meşgul olan imamlar oturur. Medresedeki görevlilerin her biri, medreseye gelip gidenler ve buradan geçenler adet olduğu üzere namazlarını burada eda ederler (Nüveyrî, 2004: 50).

-Nâzır dört eyvanda dört mezhebe göre birer müderris tayin eder. Mâlikî müderrisi güney taraftaki eyvana geçer. Mâlikî mezhebine mensup ders takrir hocası ile talebeler güneşin doğumundan zeval vaktine kadar eyvanda hazır bulunurlar. Müderris kendi mezhebinin teferruatını, tefsir ve usul derslerini vb. okutur. Her müderris kendi talebesi ve diğer katılanlar ile beraber muayyen vakitte hazır bulunurlar. Derse başlamadan önce Kur'an okunur ve sonrasında vâkıf için dua edilir. Muıdleri yani ders takrir edicilerin sayısını nâzır belirler (Nüveyrî, 2004: 46).

-Şâfiîler deniz tarafındaki eyvana otururlar. Yukarıdaki şartlar dâhilinde ders okutulur. Yine nâzırın uygun göreceği şekilde muıdler ve talebeler alınır. Yine Hanefî müderrisi, muıdler ve talebeler aynı vakitte medresede doğu eyvanında ders okurlar. Hanbelî müderrisi ve onun muıdi ile talebeleri de batı eyvanında ders okurlar (Nüveyrî 2004: 46).

-Nâzır her müderris için kendi belirleyeceği sayıda muıdi ve talebeyi medreseye alır. Muıdler kendi mezhebine uygun sorularına cevap verir. Ayrıca ders ile ilgili açıklanması gereken yerleri izah ederler. Bir sonraki gün yapılacak derse öğrencileri hazırlarlar. Derslerin anlaşılması için ne gerekiyor ise onu yaparlar (Nüveyrî, 2004: 46).

-Müderris talebeleri ile her an meşgul olduğunu onlara hissettirip isteklerine cevap vermelidir. Ayrıca şer'î ilimleri tahsile teşvik ederek onlarla ilgilenir. Arkadaşlarına okuduklarını takrir etmeleri için aralarından birisini başkan seçer (Nüveyrî, 2004: 50).

2.6.Vakfiyeye Göre Medresedeki Görevliler ve Maaşları

Vakfiye metninde medresede kimlerin istihdam edileceği, ne iş yapacağı, hizmeti karşılığında ne kadar maaş alacağı şeklinde uzunca malumat vardır. Medresenin idaresinden sorumlu nâzır başta olmak üzere ders vermekle yükümlü günümüz öğretim üyelerinin karşılığı olan müderrisler, işlenen dersin tekrar etmek ve öğrencinin anlamadığı kısımları izah ederek dersi anlaşılmasını sağlayan muıdler yani öğretim elemanları, cami görevlileri olan imamlar, müezzinler, kayyımlar¹⁶ ile medresenin günlük ve belirli günlerde

¹⁶ Kayyım camilerde temizlik işlerinden sorumlu görevliler. Özmen, 2002; 107-108.

yapılması gereken işlerinden sorumlu görevliler ve bu görevlilerin alacağı maaşlar tek tek zikredilerek vakfiyede yazılmıştır.

Kubbe (türbe) Kur'an okuyan hafızlar için tahsis edilmiştir. Ayrıca burada vâkıfın türbesi ile Şeyhu'l-Hadis, imam, müezzinler, kayyımlar, hizmetçiler, döşemeciler ile namaz kılmak, ders almak, Kur'an-ı Kerim ve Hadîs-i Nebvî¹⁷ dersleri almak için gelip gidenlere vakfedilmiştir. Kubbenin ortasını ise vakfetmeyip kendisinin defnedilmesi için saklandı. Kubbe ile görevlilerin yerleri arası boş bırakıldı. Bu görevlilerin kubbeye girip adet üzere dua etmelerine izin verildi (Nüveyrî, 2004: 44).

Vâkıf, vakfiye şartları adı altında vakfiyeden sorumlu nâzırın çalışanlara ödeyeceği aylıklarını da şöyle sıralar;

-Nâzır, beş vakit namazda Müslümanlara imamlık yapması için kubbeye bir imam görevlendirir. İmam mensup olduğu mezhebe göre hareket eder. Ayrıca imama aylık 80 dirhem para ya da bunun dengi bir şey verir (Nüveyrî, 2004: 44).

-Hadis-i Nebvî dersi vermesi için bir Şeyhu'l-Hadis (Hadis âlimi) tayin eder ki kendine özel bir yerde muayyen zamanlarda hadis dinlemek, öğrenmek ya da tashih etmek isteyenlerle meşgul olur. Bunun karşılığında nâzır her ay 30 dirhem verir (Nüveyrî, 2004: 44).

-Allah'ın kitabını okumaları için 25 hafız tayin eder. Hafızlar gece gündüz sırayla muayyen vakitlerde Kur'an okurlar. Hafızlar her okuyuş sonrası vâkıf ile vâkıfın anne ve babası için dua ederler. Nâzır duruma göre herkese eşit ya da farklı olarak hafızlara aylık 500 dirhem para verir (Nüveyrî, 2004: 44).

-Nâzır, kubbe ve medresede 8 müezzin görevlendirir. Vakitleri bilen ikisini başkan olarak atar. Müezzinlikte gece gündüz ezan okumak, dua edip tesbîhatta bulunmak ve seher vakitlerinde zikir yapmak müezzinlerin görevidir. Nâzır ister toplu halde isterse nöbetleşe müezzinleri kubbeye ve müezzinlikte görevlendirir. Her ay müezzinler için toplamda 230 dirhem öder. Müezzinlerin başkanı olan ikisi için 80 dirhem diğer altısı için de 150 dirhem verir. Nâzır duruma göre müezzinlere eşit de verebilir kimisine fazla da verebilir (Nüveyrî, 2004: 44, 46).

-Nâzır kubbeye, eyvana ve avluya bakmakla görevli iki kayyım tayin eder. Görevliler mekânların temizliğinden, çevrenin

¹⁷ Hazreti peygamberimizin sözlerini, fiillerini ve tasviplerini ifade eden terim; Hadisleri tespit, nakil ve anlamaya yönelik ilimdir. Kandemir 1997: 27-64.

düzen ve tertibinden sorumludurlar. Görevlilere her ay 58 dirhem para ya da dengi bir şey verir (Nüveyrî, 2004: 45).

-Kubbenin döşenmesi için işinde ehil döşemecilerden 3 usta görevlendirir. Ustalar belirli zamanlarda kubbeyi döşerler yine belirli zamanlarda döşemeyi kaldırır. Yine medresede benzer işleri yapmakla sorumludurlar. Ustalara her ay 161 dirhem para aylık verir. Döşeme ustalardan birisi olan el-Hâc Subeyh el-Kutbî işinde devam ettiği sürece her ay 100 dirhem para ya da dengi bir şey verir. Diğer döşeme ustalarına da eşit ya da duruma göre az ya da çok farklı miktarda verir. Eğer Subeyh vefat eder ya da bir sebeple işi bırakırsa maaşı kesilir. Nâzır yerine uygun birini görevlendirir. Yeni atanan diğer ikisi ile aynı maaş alır (Nüveyrî, 2004: 45).

-Nâzır, vâkıfın memlûklerinden dört hademe tayin eder. Kendi memlûklerinden bulunmaz ise babasının memlûklerinden atar. Hepsine aylık 160 dirhem para sarf eder. Eşit ya da farklı verebilir. Vâkıfın ya da babasının memlûklerinden hademe bulunmaz ise hademeler için ayrılan para vakfın hazinesine kalır (Nüveyrî, 2004: 45).

-Nâzır medresenin girişine bir kapıcı tayin eder. Kapıcının görevi medreseyi korumak, girip çıkanları takip etmek, kuşkulu kimseleri ve gereksiz girenleri engellemektir. Kapıcı kapıyı terk etmez. Mazereti olduğunda ise yerine başkasını bırakarak kapıyı terk edebilir. Nâzır kapıcıya 20 dirhem ya da dengi bir şey verir (Nüveyrî, 2004: 45).

-Kubbeyi ve çevresindeki mekânları aydınlatmak için kullanılan zeytinyağının parası ile kırmızı ve beyaz hasırların parası vakfiyenin hazinesinden harcanır. Yine kandiller, zincirler, ibrikler gibi gerekli eşyalar vakfiyenin hazinesinden karşılanır (Nüveyrî, 2004: 45).

-Nâzır, müderrisler, muîdler, talebeler, dâî ve başkan için her ay 1000 dirhem para harcar. Özellikle müderrislere 200 dirhem verir. Diğerlerine eşit ya da farklı olarak aylıklar verebilir (Nüveyrî, 2004: 50). Buradan müderrislere 200 dirhem olmak üzere diğerlerine toplam 1000 dirhem verir.

-Nâzır, medresenin güney tarafındaki eyvanda beş vakit namazı Müslümanlara kıldırarak için dört mezhepten birine mensup bir imam tayin eder. Her ay imama 80 dirhem aylık verir. Nâzır işinde ehil 8 müezzin alır (Nüveyrî, 2004: 47).

-Nâzır, 4 kişi işinin ehli kayyım alır. Bunlar medresenin hizmetini görürler. Medreseyi aydınlatmak, süpürmek, fıskiye, sebilleri temiz tutmak ve çevrenin temizliğinden odaların tertip ve

düzeninden sorumludurlar. Aylık olarak eşit ya da farklı olabilir hepsine birden 100 dirhem öder (Nüveyrî, 2004: 47).

-Nâzır medresenin kütüphanesine bir görevli tayin eder. Görevli kütüphanedeki kitapları muhafaza etmek ve buradaki kitapları kaydetmekle görevlidir. Ödünç alınanları kaydeder, kitapları kütüphane dışına çıkartmaz. Aylık kendisine 30 dirhem ya da dengi bir şey verir (Nüveyrî, 2004: 47).

-Nâzır kubbe ve medresenin ortak girişi olan büyük kapıya bir kapıcı görevlendirir. Medreseye ve kubbeye girip çıkanları kontrol altına alır. Gereksiz giriş çıkışlara müsaade etmez. Gece gündüz kapıdan ayrılmaz. Belirli vakitlerde kapıyı açar ve kilitler. Mazeretsiz kapıdan ayrılmaz. Ayrıldığında yerine bir başkasını bırakır. Aylık 30 dirhem verir (Nüveyrî, 2004: 47).

-Nâzır, su işlerine bakacak bir hademe tayin eder. Suyu kuyudan eyvanın önündeki sahneye akıtmak, su akarlarının çalışır halde bulunmasını sağlamak, medresenin ortasındaki fiskiyeye ve şadırvana suyun ulaşmasını sağlamakla görevlidir. 30 dirhem aylık alır (Nüveyrî, 2004: 47).

-Nâzır, su çıkaran dolabı çeviren öküzün yiyeceği için para ayırır. Dolap için gerekli aletler, ahşap ve demir parçalar vakfiye hazinesinden karşılanır. Yine medresenin, eyvanın ve odaların aydınlanmasında kullanılacak zeytinyağının parası da vakfiye hazinesinden karşılanır. Yine medresenin ihtiyacı olan hasır, kandil, ibrik, çıra, bardaklar, tabaklar günlük ihtiyaçta kullanılacak eşyalar da karşılanır. Nâzır her yıl su sarnıcının Nil nehrinden su ile doldurulması için gerekli parayı vakfiye hazinesinden harcar (Nüveyrî, 2004: 47-48).

Vakfiye Şartlarına Göre Çalışanlar ve Aylıkları

Vakıf Nâzırı		300	
Türbe Görevlileri			
Türbe İmamı		80	
Şeyhu'l-Hadis		30	
25 Hafız		500	
8 Müezzin (ikisi kıdemli)		230	
2 Kayyım		58	
3 Döşeme Ustası		161	
4 Hademe		160	(Toplamda)
Medresede Çalışanlar			
Müderrisleri, Muidler, Talebeler		4000	(Toplamda)
Medrese İmamı		80	
8 Müezzin (ikisi kıdemli)		?	
4 Kayyım		100	
Kütüphaneci		30	
Kapıcı		30	
Sucu		30	
Toplam		5789 dirhem	

3. Vakfiye Nâzırı

Vakıf nâzırlığına Kâdı Zeyneddin Ali el-Mâlikî vakfiye şartlarına göre ilk önce atanmış olmasına rağmen daha sonra sultanın memlûkleri arasında bulunan hadımağası Şücâeddin Anber b. Abdullah el-Hur el-Lâlâ hayatı boyunca vakfa nâzır olarak tayin edilir. Vakfiyeye göre vâkıf, o öldükten sonra sırayla vâkıfın memlûklerinden en ehliyetlisini, eğer memlûkler yaşça ve kıdemce eşit olurlarsa kura ile nâzır belirlenmesini şart koşar. Daha sonra gerekirse vâkıfın babasının memlûklerinin ehliyetlisi nâzır olur. Eğer yaşça ve kıdemce eşit olurlarsa aralarında kura çekilerek nâzır seçilir. Eğer nâzırın kim olacağına dair sorun yaşanırsa karar Müslümanların hâkimine aittir. Nâzırlık makamında kim bulunursa bulunsun nâzırlık yapmasına mani bir durum oluşursa karar yine Müslümanların hâkimine aittir (Nüveyrî, 2004: 48).

Nüveyrî, vakıf nâzırlığının kâdıdan alınıp Şücâeddin'e verilmesinin nedenini Şihâbeddin b. Ubâde'ye sorduğunda, Kâdı'l-Kudât'ın tedris işini ve vakıf nâzırlığını kendisine ve ailesine tahsis etmiş olup

kendisine (Şihâbeddin) bir pay ve bir görev bırakmadığını söyler. Zira kendisine vakfın müşrifli¹⁸ olmayı istediğini ve bunun vakfiyenin şartları arasında göstermesini talep ettiğini o ise cimrilik yapıp göstermediğini söyler. Şihâbüddin Ahmed b. Ubâde bu durumdan rahatsız olur. Kâdı Zeyneddin, daha önceleri Nâsırî Dîvânında kendisini müşrif olarak istihdam etmiş idi. Şihâbüddin kâdının vakıfla alakalı yaptıklarını sultana şikâyet ederek; “Kâdı'l-Kudât bunu (vakfı) kendisine, evlatlarına ve nesline tahsis etti. Sultan ve memlûkleri için bir şey bırakmadı” deyip sultana vakfiyeyi değiştirip vakfın nezaretine memlûklerinden hadım ağası Şücâeddin Anber el-Lâlâ'ı atmasını ondan sonra da kendi memlûklerinden uygun olanı gerekirse babasının memlûklerinden atmasını tavsiye eder. Sultan da bunu yapar. Sultan vakfiyeyi düzenleterek Şücâeddin sağ olduğu sürece 300 dirhem daha sonra vakfın nazırlığında görev alacaklar için de 200 dirhem aylık verilmesini tahsis eder. Böylece sultan önceki vakfiyeyi iptal etmiş ikinci kez yazdırmıştır (Nüveyrî, 2004: 42-43).

4. Vakfiyenin Uygulanması ve Nüveyrî'nin Müşâhedeleri

Nüveyrî vakfiyenin şartlarını, vakfedilen emlakı ve görevlilerini anlattıktan sonra gözlemlerini şöyle anlatır;

“Vakıf tamamlanıp medresenin imareti sona erdiğinde müderrisler, muîdler, fakihler, medresede görevli olarak zikredilen memurlar ve hademeler işlerinin başına geçtiler. Nâzır, vakfiye şartlarına uygun olarak dört mezhep için ayrılan eyvanlarda görevlendirilmek üzere fakihlere ve muîdlere harcamalar yaptı. Toplamda bu harcamalar aylık 800 dirhemdir. 350 dirhemden iki muîd için 30'ar dirhem aylık verirken talebe, başkan ve dâî için de 270 dirhem harcama yaptı. Aylıklar yılın üç ayı hariç mutat olarak verildi. Bu durum uzun bir süre böyle devam etti” (Nüveyrî, 2004: 51).

Sultan, mübarek kubbeye ihtiyacı olan bakır şamdanlar, döşeme için gerekli kumaşlar, alet edevat verilmesini sağladı. Annesinin naaşını da 703/1303 yılında bu kubbeye nakletti. Daha sonra da çok küçük yaşta vefat eden oğlunu buraya defnetti (Nüveyrî, 2004: 51).

Sonuç

Mısır-Kahire'nin önemli mimari tarihi eserleri arasında yer alan Nâsırıyye Medresesi ve Türbesi söz konusu vakfiye sayesinde ayakta kalmış ve işlevini sürdürerek günümüze kadar ulaşmıştır.

¹⁸ İslam devletinde askeri ve adli sınıfın dışındaki kurumları denetlemekle görevli memurdur. Memlûkler döneminde hazine müşrifliği, matbah müşrifliği gibi memuriyetler vardır. Burada da sultanın dîvânında görevli yetkili bir memurdur. Küçükaşçı, 2006: 167-169.

Medrese ve türbe inşa edildiğinde bânisi Sultan Nâsır Muhammed genç ve tecrübesiz bir sultan iken sonraki dönemlerde Mısır tarihine damga vuracak Mısır'ın mimari çehresine katkı sunacak bir sultan olmuştur. Dolayısıyla medreseden sonra inşa edilecek daha birçok eser sultanın döneminden günümüze ulaşmıştır. Medrese vâkıfın babası Sultan Kalavun'un inşa ettirdiği külliyyenin (medrese-türbe-hastane) yanında olmasıyla bölge toplum yararına inşa edilmiş yapılar ile donatılmış bir merkez olmuştur.

Medrese dört eyvanlı olarak inşa edilerek burada dört sünni mezhebe uygun fıkıh eğitimi tahsil edilmiştir. Dönemin diğer medreselerinde genelde tek bir mezhebin fıkıh eğitimi verilirken burada dört mezhep fıkıhına uygun eğitim verilmesi medresenin en önemli özelliğidir. Bu ilkler arasında zikredilmektedir. Yine bu medrese üst düzey bir eğitim merkezi olduğu için öğrencilerin belli bir altyapıyı aldıktan sonra medreseye girişleri söz konusudur. Ayrıca eğitim veren müderrislerin konumu dikkate alındığında mezunlarının başta kadılık olmak üzere devletin ilmiye ve kalemiye sınıfında istihdam edildikleri muhakkaktır.

Medresede Mâlikî ve Şâfiî eyvanlarının diğer iki eyvana göre iki kat geniş inşa edilmesi her iki mezhebin toplumda daha geniş bir kitle ile temsil edildiği gibi medresede her iki mezhepten daha çok öğrenciye eğitim verildiğini göstermektedir. Devlette her iki mezhep kadılarının ağırlığı zaten söz konusudur. Ayrıca vakfiyede eyvanlarda okutulacak öğrenci sayısı hakkında bilgi vermediğini de belirtelim.

Vakıf nâzırlığına ilk önce Kâdı Zeyneddin Ali el-Mâlikî atanmış ancak vakfiye şartlarına göre vakfî ailesine tahsis ettiği gerekçesiyle hadımağası Şücâeddin Anber b. Abdullah el-Hur el-Lâlâ hayatı boyunca vakfın nâzırlığına atanmıştır. Onun ölümü sonrası sultanın memlûklerinin en ehliyetlisinin vakıf nâzırlığına tayin edilmesi şartı dikkat çekmektedir. Açıkçası genç sultan 740/1340'lı yıllara değin sürecek uzun saltanat dönemi sayesinde vakıf kendi memlûkleri tarafından idare edilmiştir. Yine bu uzun saltanat dönemi medreseyi öne çıkarmış ayrıca sonraki dönemlerde de önemli bir ilim merkezi olarak önemini korumuştur.

Vakfiyede isimleri açıkça zikredilen müderris ve nâzırdan başka dikkat çekici bir isim döşeme ustası el-Hâc Subeyh el-Kutbî'dir. İşinde mahir olduğu anlaşıl原因an ustanın aylığı diğer çalışanlara göre de gayet yüksektir. İşine devam ettiği sürece her ay 100 dirhem para ya da dengi bir şey alması vakfiyede şart koşulmuştur. Yine medresenin vakfiyesine baktığımızda müellifin kayıtlarına göre vakfedilen emlakın aylık gelirinin 8365 dirhem olduğu yıllık olarak da 100 bin

380 dirhemi bulmaktadır. Yine vakfiye şartlarına baktığımızda gider olarak çalışanların aylıkları 5789 dirheme tekabül etmektedir.

Son olarak medresenin yanına inşa edilen türbeye daha sonra vâkîf Nâsır Muhammed'in naaşı defnedilmiştir.

Kaynakça

BAYBARS EL-MANSÛRÎ (1998), *Zübdetü'l-Fikre fî Târîhi'l-Hicre*, (Thk. D. S. Richards), Beyrut Das Arabische Buch, Berlin.

BAYBARS EL-MANSÛRÎ (1987), *et-Tuhfetü'l-Mülûkiyye fi'd-Devleti't-Türkiyye* (Thk. Abdülhamid Salih Hamdân), Kahire.

BAYHAN, Ahmet Ali (2000), "Bir Tarih Müzesi: Mısır", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Sayı:6, Erzurum s. 9-24.

BEKSAÇ, A. Engin (1995), "Eyvan", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XII, Ankara, s. 12-14.

CRESWELL, K. A. C., (1979), *Muslim Architecture of Egypt*, New York.

SAHİLLİOĞLU, Halil (1994b), "Dirhem", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, Ankara, s. 368-371.

SAHİLLİOĞLU, Halil (1994a), "Dinar", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. IX, Ankara, s. 352-355.

SPEISER, Philipp (2008), "The Sultan al-Nasır Muhammad Madrasah in Cairo: Restoration and Archaeological Investigation", *Mamlük Studies Review*, XII/2, s.197-221.

İBN DEVÂDÂRÎ, Ebû Bekr b. Abdullah b. Aybek İbnü'd-Devâdârî (1960), *Kenzü'd-Dürer ve Câmü'l-Gurer I-IX*, (Thk. Hans Robert Roemer), Kahire.

İBN HACER EL-ASKALÂNÎ, Ebü'l-Fazl Şihabüddîn Ahmed (1972), *ed-Dürerü'l-Kâmine*, I-VI, (Thk. Muhammed Abdulmuîd Dân), Haydarabad.

İBN HALDUN, Ebu Zeyd Veliyyüddin Abdurrahman b. Muhammed (2001), *Kitâbü'l-İber ve Dîvanü'l-Mübtedâ ve'l-Haber fî Eyyâmi'l-Arab ve'l-Berber ve men Âserehüm min zevi's-Sultâni'l-Ekber*, C. I, (Thk. Halil Şehhâde), Beyrut.

İBN HALDUN, Mukaddime (1991), (Ter. Zakir Kadiri Ugan) MEB Yay., C. II, İstanbul.

İBN KESİR, Ebü'l-Fidâ İmadüddin İsmail b. Şihabüddîn Ömer, 1998, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XXI, (Thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî), Cîze.

İBN TAĞRİBERDÎ, Ebü'l-Mehasin Cemalüddin Yusuf (1984), *el-Menhelü's-Sâfi ve'l-Müstevfi ba'de'l-Vâfi*, C. I-XIII, (Thk. M. Muhammed Emin, Said Abdülfettah Âşûr), Kahire.

- KANDEMİR, İsmail (1997), "Hadis", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XV, Ankara, s. 27-64.
- KOPRAMAN, K. Yaşar (1992), "Mısır Memlükleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. IV, İstanbul, s. 433-540.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa Sabri (2006), "Müşrif", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXII, Ankara, 167-169.
- KÜTÜBÎ, Salâhuddin Muhammed b. Şakir b. Ahmed ed-Dârani (1974), *Fevâtü'l-Vefeyât*, I-IV, (Thk. İhsan Abbas), Beyrut.
- MAKRÎZÎ, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, (1997a), *Kitâbü's-Sülûk li-Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*, C. II, (Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ), Beyrut.
- MAKRÎZÎ, Ebü'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkadir, (1997b), *Kitabü'l-Mevâiz ve'l-İtibâr fi Zikri'l-Hitat ve'l-Âsâr*, C. III, (Thk. Muhammed Zeynühum-Mediha eş-Şarkâvî), Kahire.
- NÜVEYRÎ, Ebu'l-Abbas Şihabüddîn Ahmed b. Abdülvehhâb b. Muhammed el-Bekrî et-Teymî el-Kureşî (2004), *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, C. XXXII (Thk. Üstaz İbrahim Şemseddin), Beyrut
- ÖMERÎ, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Yahyâ İbn Fazlullah (2010), *Mesâlikü'l-Ebsâr fi Memâliki'l-Emsâr*, I-XXVII, (Thk. Kamil Selman el-Cebûrî), Beyrut.
- ÖZMEN, İsmail (2002), "Kayyım", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XXV, Ankara, s. 107-108.
- REŞİDÜDDİN FAZLULLAH (2013), *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, (Çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan ve Ahmad Hesamipour Khelejeni), Türk Tarih Kurumu basımı, Ankara.
- SAFEDÎ, Salahaddin Halil bin İzzeddin Aybek es-Safedî (1998), *A'yânü'l-Asr ve A'vânü'n-Nasr*, (Thk. Ali Ebû Zeyd, Mahmûd Salim Muhammed, Nebil Ebû Amse, Muhammed Mev'îd), I-VI, Dimaşk.
- SAĞLAM, Ahmet, (2015), "Memlûk Sultanı Nâsır Muhammed b. Kalavun'un Siyasi Faaliyetleri (684-741/1285-1341)", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, yayınlanmamış doktora tezi, Manisa.
- SÂMÎ ES-SAKKÂR, (2006), "Muîd", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. XXXI, Ankara, s. 86-87.
- SÜYÛTÎ, Ebü'l-Fazl Celaledin Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed el-Hudeyrî es-Süyûtî (1967), *Husnü'l-Muhadara fi Târîhi'l-Mısır ve'l-Kahire*, I-II, (Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim) Kahire.
- YALÇIN, M. Fatih (2014), "A Path to Throne Among The Mamluks in Early Period: Naib al-Saltana (Regent of Reign)", *Tarih Okulu Dergisi*, XX, s. 81-96.

Nâsırıyye Medresesi ve Türbesi'nin K.A.C. Creswell tarafından çizilen en geniş planı. Kaynak: K.A.C. Creswell, *Muslim Architecture of Egypt*, vol. 2 fig. 137, New York: Hacker Art Books, 1979.

Resim:2

Nâsırıyye Medresesi minaresinin minaresi (1989).

Kaynak: Philipp Speiser, "The Sultan al-Nasır Muhammad Madrasah in Cairo: Restoration and Archaeological Investigation" *Mamlūk Studies Review*, XII/2 2008, s. 217.